

Healing Environment

Healing environment horen we vandaag de dag steeds vaker. De vraag is wat healing environment exact inhoudt, wat zijn de relaties met begrippen als evidence based design, complementary medicine, mindfulness en wat is de werkelijke genezende kracht? Een korte schets van een visie die ruim twee duizend jaar eerder een vanzelfsprekendheid was.

Iris Bakker

En kleurenallet met de 'koosnaam' healing environment schijnt nu de haarlemmerolie te zijn voor de gehele zorgsector. We hullen ons in kleuren en verbasteren dit wondermiddel tot een placebo, waarbij we een zuiver concept van de ultieme eenvoud verknippen in op zich zelf staande commercieel versierde pakketjes. We zien een verschuiving in de zorgsector van 'cost motivation' naar 'profit motivation', van controleren op kosten naar faciliteren van prestaties en toegevoegde waarde. Vastgoed wordt meer en meer ingezet om die toegevoegde waarde te maximaliseren. In dit kader wordt de term healing environment steeds vaker genoemd, zonder echter de essentie daarvan werkelijk te doorgronden.

Geschiedenis

Epidauros was al in 300 BC een beroemd kuuroord in Griekenland, dankzij de Aesclepius cultus. Uiteraard stonden in die tijd de gebeden en de offers centraal die de god Aesclepius, de god van de geneeskunde gunstig moesten stemmen. Spiritualiteit, maar ook de pure natuur als bomen en planten, goede ventilatievoorzieningen en veel licht, waren toen al kenmerken die vanuit eenvoud en logica een plek kregen. De Romeinen namen de opzet van deze Aesclepiustempels over en vertaalden deze naar de valetudinaria, waar met name de legioenen gebruik van maakten, zowel in de vorm van permanente bouw alsook bouwvormen die eenvoudig verplaatst konden worden. Gedurende de 6e en de 7e eeuw vormde Gundishapur in Perzië, het grootste wetenschappelijke centrum ter wereld met een astronomisch observatorium, een wetenschapsacademie en een voor die tijd zeer modern en goed georganiseerd ziekenhuis. Medische studenten leerden toen al onder leiding van een medisch team, naar de mens als geheel te kijken en niet vanuit

het oog maakt het licht
 het oor toont de stilte
 de hand blaast de ruis van de
 de mens doet de aarde groeien naar

licht
 stilte
 lucht
 leven

het eenzijdige perspectief van een specifiek ziektebeeld. Ook in de middeleeuwen lag het accent bij de ziekenzorg binnen de religie. Zo is de opzet van de ziekenzalen in het klooster in Cluny zodanig dat vanaf elke plek het altaar goed zichtbaar was. Het ziekenhuis Filarte in Milaan is een eerste renaissancevoorbeeld waarbij per bed een aparte latrine is gebouwd, in een poging om het besmettingsgevaar te verminderen. Hoewel men in de 18e en 19e eeuw ziektes steeds meer ging beschouwen vanuit een meer wetenschappelijke visie zonder toekenning van oorzaken aan satan en demonen, was het nog steeds gangbaar meer dan een patiënt per bed onder te brengen. De inzet van Florence Nightingale bracht het gezonde klimaat van het ziekenhuis met rassé schreden vooruit. Gedurende de Krimoorlog verzamelde zij als eerste gegevens van de patiënten en zette deze om in statistische informatie. Op deze wijze toonde zij het enorme hoge sterftecijfer van Britse soldaten aan met een sterfpercentage van 47 procent. Naar aanleiding van haar exacte berichtgeving over de armzalige condities in de Turkse barakken in Scutari waar Engelse soldaten werden verpleegd, ontstak het Engelse publiek in woede, waarna onmiddellijk een verscheepbaar ziekenzaalsysteem, units van dertig voet breed voor totaal dertig man, werd ontwikkeld, voorzien van een ondergronds leidingensysteem ten behoeve van de ventilatie (duizend kubieke voet per minuut). In feite gaf Florence Nightingale midden 19e eeuw het startsein de effecten van de gebouwde omgeving weer serieus te nemen. Het duurde tot het eind van de 20e eeuw voordat die gedachte meer voeten aan de aarde kreeg.

Healing environment

Healing environment betekent letterlijk de helende omgeving. Helen betekent letterlijk: heel maken. Heel duidt op heel de mens. De mens wordt dus niet gezien als een verzameling losse fysieke onderdelen, maar als een combinatie van lichaam, ziel en geest. De holistische zorgbenadering richt zich daarmee op de samenhang van het fysieke, het mentale, het emotionele en het spirituele welbevinden. Al deze facetten zijn van belang voor het genezingsproces en variëren van het zorgen dat de fysieke conditie van de mens optimaal wordt, zorgen dat de mens maximaal zelfvertrouwen krijgt, tot zorgen dat hij of zij zo zelfstandig mogelijk een positie in de maatschappij blijft vervullen. Het doel is gericht op empowerment: een vorm van hulpverlening zodat de patiënt maximaal in staat is het leven te leven zoals hij

of zij het leven wil leven. De holistische zorgbenadering als visie komt tot uiting in alle deelaspecten zoals een respectvolle benadering, een juiste medische behandeling die past bij de mens, faciliteiten waarbij een keuze mogelijk blijft, maximale contacten met zijn 'gewone' omgeving tot een prettige leefomgeving. Binnen die holistische benadering past ook de term complementary medicine: een combinatie van reguliere en alternatieve geneeskunde. Zo kan er gekozen worden voor het toepassen van een reguliere geneeskunde in samenhang met acupunctuur. Een basisbegrip binnen die complementary medicine is mindfulness. Volgens Jon Kabat-Zinn, de oprichter en eerste directeur van het Center for Mindfulness aan de universiteit van Massachusetts, betekent mindfulness dat je je van elk moment bewust bent. Door doelbewust aandacht te schenken aan dingen waar we gewoonlijk niet bij stil staan, ontwikkelen we oplettendheid. Hiermee kunnen we vervolgens nieuwe manieren van controle en wijsheid ontwikkelen, wezenlijke begrippen die op een waardevolle wijze bijdragen aan het algehele genezingsproces. Mindfulness geeft ook richting hoe healing environment functioneert, wat belangrijk is en hoe we ons hier gedragen. Gedag zeggen en elkaar ook nog aankijken is daarin een vanzelfsprekendheid.

Evidence based design

Juist in de medische wereld waar bewijslast van de werking van medische ingrepen en een veilige omgeving essentieel is, speelt evidence based design een wezenlijke rol. Evidence based design is het planning-, ontwerp- en bouwproces waar met name architecten, ontwerpers en facility managers bij zijn betrokken en waarbij de besluitvorming gebaseerd is op de best beschikbare informatie die afkomstig is van onderzoek en evaluaties. Zo heeft Ulrich in 2004 vierhonderd artikelen onderzocht over de bewijslast van de positieve effecten op gezondheid van het binnenklimaat in Amerikaanse gezondheidsgebouwen. Op basis van dit onderzoek komt hij tot de conclusie dat de volgende binnenklimaataspecten evidence-based van positieve invloed zijn op het herstelproces: luchtkwaliteit met als aandachtspunten de hoeveelheid verse luchttoevoer en de luchtfiltering licht: zowel daglicht, full spectrum licht, taakverlichting, als uitzicht (op de natuur) geluid: reductie door toepassing van de eenpersoonskamers en van absorptiemateriaal De inmiddels vaststaande feiten dat de aard

van het zorgconcept en de fysieke omgeving een positieve invloed hebben op het genezingsproces, hebben in Amerika in 2000 geleid tot het opstarten van het Pebbles project. Dit project is een samenwerkingsverband tussen The Center for Health Design en met name een aantal zorginstellingen met als doel een verandering in de zorg te veroorzaken, veranderingen die meetbaar zijn in de vorm van onder andere een grotere klanttevredenheid, minder pijnbestrijdingmedicatie, minder vermoeidheid bij de verpleging en lagere variabele verpleegkosten.

Voorbeeld

Het St Charles Medical Center Oregon is het toonbeeld van healing environment. Healing Environment is zeker geen fictief ideaalbeeld maar is sinds 1989 in al zijn facetten verwezenlijkt in het St Charles Medical Center te Oregon, een ziekenhuis met totaal zesentwintighonderd medewerkers en een omzet van 250 miljoen euro. Onder de bezielende leiding van voormalig CEO Jim Lussier is het complete concept ingevoerd. Dit concept draagt hij uit vanuit zijn hart, waarbij hij mensen stimuleert en enthousiasmeert, ze vrijlaat in hun keuzes, maar ze consequent en gedurende een aantal jaren meeneemt in de missie van healing environment: *To improve the health of those we serve in a spirit of love and compassion* Zorgvuldig wordt het personeelsbeleid gevoerd. Mensen worden aangenomen mits ze het dienen van de mens als levensdoel zien: *healthcare is a calling for those who serve*. Het gaat om de werkelijke betrokkenheid van hulpverleners als persoon en niet om puur een professionele betrokkenheid ingegeven door kennis van het ziektebeeld. En dit is het meest essentiële kenmerk, omdat dit allesbepalend is hoe het gehele concept is ingevuld en is uitgewerkt. Het medische personeel heeft gewone kleding aan, geen witte jassen omgeving dus. Ook de schoonmakers worden anders ingezet: omdat zij juist 's nachts door patiënten worden aangesproken, krijgen zij een communicatietraining. De patiënten komen in een omgeving terecht waarin zij zelf maximaal eigen keuzes kunnen maken, met variatie en afleiding. Elke wachtkamer is verschillend. Er is ook verschillend meubilair, met fauteuils aan de open haard, verlichting zoals je thuis ook hebt, veel planten, veel zicht op het bos en je kan de zitjes zelf samenstellen. In een ruimte bevindt zich een grote boekenwand met allerhande boeken over ziektebeelden, genezingsprocessen, crisisver-

werking en levensbeschouwing, zodat patiënten zelf kennis kunnen vergaren over hun ziekte. Een thuiszorgwinkel biedt alles wat de patiënt nodig heeft. In een andere ruimte staat een piano. In deze ruimte komt de plaatselijke muziekschool wekelijks muziek maken. Je kunt de geur opsnuiven van vers gebak; je kunt het geluid van stromend water horen bij een muurkunstwerk bij de entree.

De patiënt heeft maximaal contact met zijn familie. Familieleden hebben op hun beurt faciliteiten ter beschikking om zoveel mogelijk in de nabijheid van de patiënt te kunnen zijn. Met externe partijen is gebenchmarkt om deelprocessen zo goed mogelijk in te vullen. Zo is Ritz Carlton gevraagd om te helpen met het opzetten van een eenvoudige roomservice. Mensen kunnen gewoon bestellen wat ze willen naar eigen smaak en eigen behoefte, wat genezend werkt. Deze roomservice blijkt goedkoper te zijn dan het traditionele systeem omdat veel minder voedsel nodeloos wordt bereid en wordt weggegooid. Op een whiteboard staan alle afspraken, met ook aantekeningen van familieleden. Op borden hangen de foto's van de verpleegkundigen, maar ook van de schoonmakers en de vrijwilligers. Het gehele systeem is erop gericht de algehele conditie van de patiënt te versterken waarbij het ziekenhuis onderdeel vormt van de gemeenschap. Dit systeem werpt ook in financieel opzicht zijn vruchten af:

- 86 procent toename directe zorg;
- 60 procent afname papieren rompslomp;
- 60 procent afname in aantal zorgverleners per

patiënt;

14 procent afname in opname duur.

De patiënt vaart er wel bij. Zo heeft een massage vlak voor de operatie aantoonbaar een aantal positieve effecten: minder pijn, minder angst, minder anesthesie, eerder van de recovery, minder complicaties en eerder naar huis. Healing environment is geen achterkant van een sigarendoosjes-verhaal. Het vraagt om een zeer doordachte aanpak vanuit een eenduidige visie die vervolgens in al haar facetten consequent en gedurende meerdere jaren wordt vertaald. In het St Charles Medical Center is dan ook langere tijd een aparte afdeling actief geweest gericht op het sturen en geleiden van de veranderprocessen.

Modetrend

Helaas wordt er momenteel regelmatig per abuis hard van de daken geroepen dat men wonderen heeft verricht in het kader van healing environment. Zo staat de kleurtoepassing naar een ontwerp van Peter Struycken in het Martiniziekenhuis onder het mom van healing environment breed uitgemeten in de kranten. Verwonderlijk genoeg wordt dit voor zoete koek geslikt. Struycken heeft echter niets anders gedaan dan een pallet samengesteld van kleuren die met elkaar kunnen worden gecombineerd. Elke kleurendeskundige weet overigens dat een passende kleurencombinatie met verschillende kleurtonen mogelijk is mits voldoende rekening wordt gehouden met de mate van lichtheid en de mate verzadiging. Bij de kleurenaanpak in het Martiniziekenhuis

Literatuur

Preceding American society for healthcare engineering 2006; Hospital design promoting patient safety; prof Paul Barach MD MPH & Kenneth N Dickermann ACHA, AIAFHFI, Miami, 2006

Het St Charles Medical Center, Harry Sonnenschein en Monica Haimé (?)

Patiënten pampere loont; Rob van Es, Medisch Contact, 30 mrt 2007

Van optelsom van bouwmaatstaven naar strategisch vastgoedmanagement; dr. ir. D.J.M. van der Voordt, 2008

Health Impacts of healing Environments, 2005, A. van den Berg, The Architecture of Hospitals, University Hospital Groningen

Zajonc, Arthur; Het licht zien; 1993, Uitgeverij Vrij geestesleven Zeist

ir Atse Boertra; presentatie TVVL dd. 6 december 2007

info Leo Faasen, kleurendeskundige PPG

wordt met geen woord gerept over harmoniserende effecten van het menselijk oog, niets over specifieke kleurbehoefte die slecht zien en ouderen hebben en niets over de effecten die specifieke kleuren op mensen hebben. Ook van het ingewikkelde fenomeen dat een kleur nooit op zich zelf staat, maar altijd in gesprek gaat met de hem omringende kleuren, of dat kleurwerking niet los kan worden gezien van de plaats en de lichtinval, zien we niets terug. Kleurtoepassing heeft hier meer met marketingbeleid te maken dan met helend genezen, laat staan healing environment. Healing environment komt echter niet uit een pot verf, maar komt voort vanuit een visie ingegeven door heel het hart.

Een voorbeeld waar de fysieke omgeving zodanig wordt ingezet dat deze healing environment kan ondersteunen, is de zorginstelling Altrecht in Den Dolder. Hier maakt de vastgoeddeskundige Siebo Wesdorp doordachte en gedurfde keuzes en heeft oog voor de kansen die de omgeving biedt: een natuur van loofbomen en heide waar schapen worden geweid en een gemêleerd gezelschap aan architectuurvormen. Zo staan hier de begin 20e eeuwse Willem Arntzhoeve, elegante jaren 30 bouw, een moderne rookfaciliteit van Rik Lagenwaard, een café van Sjoerd Soeters en een woongebouw van Max van Huut. Een gemêleerdheid die in combinatie met kunst en natuur een omgeving vormt, waardig aan het healing environmentconcept.

Iris Bakker, www.levenswerken.eu